

УДК 338.48:656.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.80-25>**Ставська Ю.В.**кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри бізнесу та сфери обслуговування
*Вінницький національний аграрний університет***Stavska Yuliia**Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Business and Service industry
Vinnitsia National Agrarian University

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

DEVELOPMENT OF INCLUSIVE TOURISM AS A FACTOR INCREASING THE SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS

У статті розкрито сутність інклюзивного туризму як напрямку, що забезпечує доступність туристичних послуг для осіб з інвалідністю, людей із сенсорними, інтелектуальними порушеннями та інших вразливих категорій населення. Проаналізовано ключові принципи: універсальної доступності, індивідуалізації, недискримінації, безбар'єрності, участі та соціальної відповідальності. Підкреслено етичні, соціальні, економічні та іміджеві переваги впровадження інклюзивних підходів у туристичній сфері. Наведено статистику щодо чисельності осіб з інвалідністю в Україні, динаміку розвитку безбар'єрної інфраструктури, бар'єри, що стримують прогрес. Обґрунтовано доцільність інтеграції інклюзивності у стратегії розвитку туристичних підприємств як чинника підвищення їхньої конкурентоспроможності, соціальної значущості та сталого зростання.

Ключові слова: інклюзивний туризм, соціальна відповідальність бізнесу, сталий розвиток, туристична індустрія, доступність.

Inclusive tourism is gaining increasing attention in contemporary discourse as societies seek to promote equity, dignity, and access for all individuals in public and private domains. The importance of this topic is underscored by demographic changes, increased mobility, and the global shift toward recognizing diversity as a central value in sustainable development. Tourism, as a vital component of cultural exchange and economic activity, is uniquely positioned to either reinforce social divisions or foster inclusion. This article explores the multifaceted nature of inclusive tourism, emphasizing the necessity to accommodate the diverse needs of individuals with physical, sensory, intellectual, or age-related limitations. It considers the broader ethical imperative of ensuring that tourism is not reserved for the few, but designed for the many. By framing inclusion as a foundational principle rather than an optional add-on, the discussion addresses the deeper implications of access, participation, and respect within the tourism experience. The article critically reflects on the conceptual dimensions of inclusivity in tourism, analyzing the ways in which values such as equity, autonomy, and non-discrimination intersect with operational realities and institutional norms. Questions arise around how tourism providers can effectively adapt environments, services, and communication to create a seamless experience for all users. Attention is also given to the evolving responsibilities of the tourism industry in balancing commercial goals with the moral obligation to serve all segments of the population. The discussion does not offer prescriptive solutions but rather opens a dialogue about the nature of accessibility and the structural, cultural, and professional shifts required to achieve a truly inclusive tourism landscape. In doing so, it highlights the transformative potential of inclusion – not only as a policy goal but as a cultural commitment embedded in the ethos of tourism development. Inclusive tourism is not merely a response to legal or regulatory demands but a reflection of deeper social values that prioritize human-centered approaches, active engagement, and long-term sustainability across all areas of tourism planning and practice.

Keywords: inclusive tourism, business social responsibility, sustainable development, tourism industry, accessibility.

Постановка проблеми. Сучасний туристичний ринок дедалі більше орієнтується на принципи доступності та рівності можливостей для всіх категорій населення. Інклюзивний туризм, як складова сталого розвитку, не тільки відкриває нові ринкові ніші, а й стає важливим інструментом підвищення соціальної відпо-

відальності бізнесу. У контексті посилення глобальних вимог до етики підприємницької діяльності зростає актуальність інтеграції інклюзивних практик у стратегічне управління туристичними компаніями.

Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, спричинила глибокі соціальні

та гуманітарні зміни. Однією з найгостріших проблем стало значне зростання кількості людей з інвалідністю внаслідок бойових дій, поранень, травм, а також психологічних розладів. До того ж мільйони внутрішньо переміщених осіб потребують нових можливостей для відновлення фізичного і психоемоційного стану. У цьому контексті розвиток інклюзивного туризму набуває особливої актуальності як важливий інструмент реабілітації, соціалізації та інтеграції постраждалих верств населення.

Інклюзивний туризм забезпечує доступність туристичних послуг для осіб із різними видами інвалідності, людей похилого віку, сімей із маленькими дітьми та інших груп із особливими потребами. В умовах війни це має особливе значення для побудови справедливого суспільства, в якому кожна людина, незалежно від фізичних чи психологічних обмежень, може брати участь у соціально-економічному житті та мати рівний доступ до відпочинку й оздоровлення.

Крім того, розвиток інклюзивного туризму є потужним імпульсом для відновлення туристичної галузі України, створення нових робочих місць та залучення інвестицій у регіони, що постраждали від війни. Актуальність цієї теми підсилюється також євроінтеграційними прагненнями України, оскільки відповідність європейським стандартам інклюзивності є обов'язковою складовою сучасного туристичного ринку.

Таким чином, інклюзивний туризм в умовах війни не лише задовольняє потреби певних соціальних груп, але й сприяє загальному оздоровленню суспільства, підвищенню його стійкості та розвитку гуманістичних цінностей у післявоєнній відбудові України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження з тематики інклюзивного туризму та соціальної відповідальності бізнесу демонструють зростаючу увагу до формування доступного середовища в туристичній галузі як важливої складової етичного та сталого розвитку. Праці Darcy S., Buhalis D. [1] та Zajadacz A. [2] стали концептуальними орієнтирами у визначенні інклюзивного туризму як стратегії, що поєднує комерційні інтереси з соціальними зобов'язаннями. Їхні підходи акцентують на важливості проєктування універсального дизайну, етичного обслуговування та стратегічної конкурентоспроможності.

У доповнення до теоретичних моделей, звіт UNWTO [3] фіксує стійке зростання попиту на доступний туризм, що посилює актуальність інклюзивних практик у світовому масштабі. Офіційна статистика підтверджує, що більше мільярда людей мають обмеження у пересуванні або сприйнятті інформації, що створює великий невикористаний потенціал для туристичних компаній.

Дослідження Werneck M. [4] розширює фокус аналізу, підкреслюючи соціальну відповідальність туристичних підприємств у контексті прав людини, етичного бізнесу та інклюзії як чинника довіри споживачів.

Українські науковці, зокрема Ігнатенко П.І. [6], адаптують міжнародні підходи до реалій національного ринку. У своїй роботі автор аналізує бар'єри та можливості інклюзивного туризму в умовах післявоєнної трансформації країни. Значна увага приділяється відновленню туристичної інфраструктури з урахуванням принципів доступності.

Інший аспект – зв'язок інклюзивного туризму із соціальною відповідальністю – розкривається у публікації Савченко Т.В. [8]. Автор обґрунтовує, що впровадження інклюзивних практик сприяє підвищенню довіри до бренду, зміцненню репутації компанії та формуванню нових партнерств.

Крім того, публікації, пов'язані з розвитком активних видів туризму, як-от дослідження ландшафтів Буго-Дністерського вододілу Канський В.С., Ставська Ю.В., Кізюн А.Г. [7] демонструють практичний підхід до планування маршрутів з урахуванням доступності для людей з різними фізичними можливостями, що є важливим прикладом інтеграції інклюзивного підходу у регіональні стратегії розвитку.

Загалом, аналіз сучасних джерел підтверджує, що інклюзивний туризм розглядається не лише як гуманітарний імператив, але й як бізнес-можливість у відповідь на соціальні виклики та демографічні зміни. Провідні міжнародні й національні дослідження узгоджено стверджують, що інклюзивність у туризмі сприяє досягненню більшої рівності, підтримує розвиток відповідального підприємництва і відповідає вимогам сталого розвитку.

Формулювання завдання дослідження. Метою даного дослідження є аналіз впливу розвитку інклюзивного туризму на посилення соціальної відповідальності бізнесу та формулювання практичних рекомендацій для туристичних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивний туризм передбачає створення умов для подорожей людей з різними фізичними, сенсорними, інтелектуальними чи іншими особливостями без обмежень у доступі до послуг і можливостей. Соціальна відповідальність бізнесу у сфері туризму проявляється у відповідальності перед працівниками, споживачами, місцевими громадами та навколишнім середовищем. Наукові праці підкреслюють, що впровадження інклюзивних підходів у туризмі є не лише етичним зобов'язанням, а й стратегічною перевагою на ринку [2, с. 623].

Інклюзивний туризм, як важливий напрям сучасної туристичної діяльності, базується на ідеї створення середовища, доступного для всіх категорій населення без винятку. Формування інклюзивного туристичного простору передбачає дотримання низки базових принципів, що визначають його змістовне наповнення та організаційні засади.

Принцип універсальної доступності полягає у прагненні забезпечити рівні можливості для подорожей незалежно від фізичних, сенсорних, інтелектуальних чи соціально-економічних особливостей особи. Туристичні продукти та послуги мають бути спроектовані таким чином, щоб ними могли користуватися як люди з інвалідністю, так і ті, хто має тимчасові або вікові обмеження.

Принцип індивідуалізації послуг передбачає врахування різноманітних потреб туристів. Організатори туристичних заходів повинні забезпечувати гнучкість у наданні сервісу, адаптуючи умови відповідно до специфічних запитів кожного клієнта без створення почуття виключення чи спеціального ставлення.

Принцип недискримінації означає, що у сфері туризму не допускається обмеження прав людини на участь у туристичних практиках через стан здоров'я, вік, стать, соціальний статус чи інші ознаки. Забезпеч-

чення рівного ставлення є фундаментальною вимогою для досягнення інклюзивності.

Принцип безбар'єрності середовища акцентує увагу на усуненні фізичних, інформаційних та комунікаційних перешкод. Доступні маршрути, адаптовані засоби транспорту, зрозуміла навігація та відповідна підготовка персоналу є обов'язковими елементами інклюзивного туристичного продукту.

Принцип участі та залучення передбачає активне включення осіб з різними потребами у процеси планування, реалізації та оцінювання туристичних програм і послуг. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти реальні потреби споживачів і формувати продукти, що відповідають їх очікуванням.

Принцип соціальної відповідальності зобов'язує туристичні організації діяти етично, визнаючи свою роль у забезпеченні рівного доступу до можливостей для відпочинку, культурного збагачення та інтеграції у суспільне життя.

Інклюзивний туризм не лише сприяє розширенню туристичної аудиторії, а й підтримує фундаментальні цінності людської гідності, поваги та різноманітності. Реалізація його принципів вимагає системного підходу, комплексного розвитку інфраструктури та зміни соціальних уявлень про доступність як про загальнолюдську потребу.

Відповідно, впровадження інклюзивних підходів у діяльність туристичних підприємств є не лише гуманістично вмотивованим кроком, а й стратегічно обґрунтованим інструментом розвитку бізнесу в умовах зростаючих вимог до соціальної відповідальності. Забезпечення доступності послуг для людей з різними потребами дозволяє підприємствам активно долучатися до формування справедливого суспільства, у якому кожна особа має рівне право на відпочинок, подорожі та пізнання світу. Таке включення інклюзивності в бізнес-процеси сприяє поглибленню практик соціальної відповідальності, які виявляються у дотриманні етичних стандартів, повазі до прав людини, створенні комфортних умов для всіх клієнтів без винятку. Крім того, імплементація принципів інклюзії позитивно впливає на корпоративну репутацію: компанії, що відкрито демонструють свою

увагу до потреб вразливих категорій населення, здобувають більшу довіру з боку споживачів, партнерів і громадськості. Такий імідж відповідального та відкритого бізнесу сприяє зміцненню конкурентних позицій на ринку, підвищує впізнаваність бренду та відкриває нові можливості для взаємодії з різними за своїм складом аудиторіями. Розширення цільової аудиторії, зокрема за рахунок осіб з інвалідністю, літніх людей, сімей з маленькими дітьми чи тимчасово обмежених у мобільності клієнтів, створює умови для зростання попиту на туристичні продукти, орієнтовані на універсальний дизайн та адаптивний сервіс. Таким чином, інклюзивність стає не лише соціально значущим напрямом, а й потужним каталізатором сталого розвитку туристичного підприємництва.

У світовій практиці спостерігається стабільне зростання інтересу до доступного туризму. Зокрема, згідно з даними Всесвітньої організації туризму [3], понад 1 мільярд людей у світі мають певні обмеження у пересуванні або сприйнятті інформації, що визначає високий потенціал цього сегменту.

Загальну чисельність осіб з інвалідністю в Україні за період з 2020 по 2024 рік відображено на рис. 1

У 2021 році, за даними Держстату, в Україні налічувалося 2 703 000 осіб з інвалідністю, включаючи 163 900 дітей. Станом на 1 січня 2022 року кількість осіб з інвалідністю становила 2 725 826, з них 162 214. У 2023 році загальна кількість осіб з інвалідністю склала 2 721 691, що становить 6,6% від загальної чисельності населення. У 2024 році, за повідомленнями, кількість осіб з інвалідністю зросла, особливо серед військовослужбовців та цивільних, які постраждали внаслідок війни.

Серед позитивних тенденцій, що спостерігаються у сфері інклюзивного туризму впродовж останніх років, варто відзначити низку важливих зрушень, які свідчать про поступовий перехід до більш відповідальної та відкритої туристичної індустрії.

По-перше, розширюється мережа безбар'єрних туристичних об'єктів, що свідчить про підвищення уваги до проблеми фізичної доступності. Все більше готельних комплексів, музейних установ, закладів

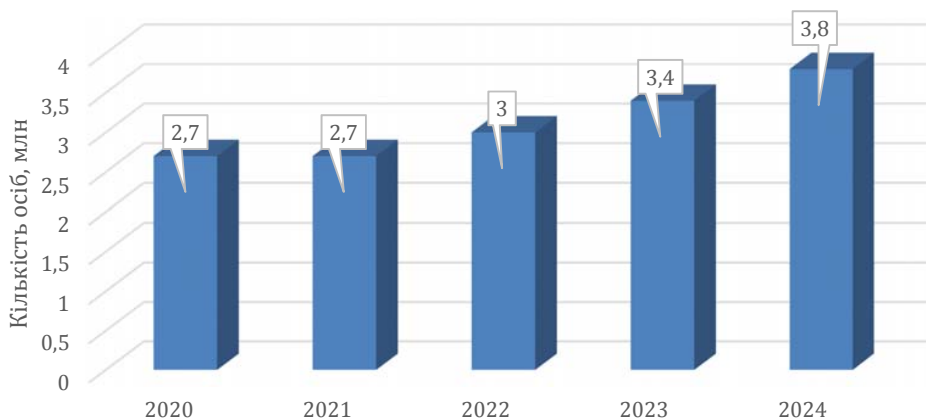

Рис. 1. Кількість осіб з інвалідністю в Україні протягом 2020–2024 рр

Примітка: Оцінка на основі тенденцій зростання та повідомлень про збільшення кількості осіб з інвалідністю у зв'язку з війною.

Джерело: сформовано автором на основі [5]

харчування, об'єктів дозвілля та транспортних компаній модернізують свої приміщення, сервіси та логістичні маршрути, орієнтуючись на потреби людей з інвалідністю або тимчасовими порушеннями мобільності. Зокрема, встановлюються пандуси, ліфти, адаптовані санвузли, тактильні покажчики, впроваджується візуальна та аудіо-інформація, зменшується кількість бар'єрів у міському середовищі.

По-друге, набуває поширення створення спеціалізованих туристичних продуктів, розроблених з урахуванням специфічних потреб різних категорій туристів. Вони охоплюють програми для осіб з порушенням зору, слуху, обмеженою мобільністю, людей похилого віку, осіб із ментальними або когнітивними особливостями. Такі продукти базуються на принципах універсального дизайну та прагнуть мінімізувати не лише фізичні, а й комунікаційні, інформаційні та емоційні бар'єри, що можуть перешкоджати комфортній участі в подорожах.

Третьою позитивною тенденцією є поступове підвищення рівня професійної підготовки персоналу у сфері туризму. Зростає кількість профільних освітніх програм, семінарів, тренінгів та онлайн-курсів, що спрямовані на формування у фахівців знань, навичок і толерантного ставлення до клієнтів з особливими потребами. Активно долучаються до цього процесу неурядові організації, освітні установи, державні структури та міжнародні партнери. Така підготовка дозволяє забезпечити якісніше обслуговування, уникати дискримінаційних практик і створювати комфортне середовище для всіх учасників туристичного процесу.

Нарешті, варто підкреслити поступове вдосконалення нормативно-правової бази. Держава посилює контроль за дотриманням стандартів доступності, ухвалює нові акти та стратегії, спрямовані на формування інклюзивного простору в туризмі. Зокрема, оновлюються державні будівельні норми, вводяться вимоги до туристичних операторів щодо надання інформації про доступність, ініціюються програми з фінансування адаптаційних заходів.

Усі ці тенденції свідчать про зростання суспільної та політичної уваги до питань інклюзії в туризмі, що створює підґрунтя для сталого розвитку даного напрямку у найближчому майбутньому.

Водночас, незважаючи на очевидні переваги інклюзивного туризму, його розвиток в Україні та у світі стримується рядом суттєвих бар'єрів, що мають як організаційне, так і системне підґрунтя. Однією з ключових проблем залишається недостатній рівень обізнаності туристичних підприємств щодо сутності, принципів та практичного втілення інклюзивного підходу. Багато суб'єктів туристичної діяльності сприймають інклюзію виключно як соціальну відповідальність, не усвідомлюючи її потенціалу як економічної та стратегічної переваги. Це призводить до пасивності у впровадженні змін і збереження традиційних моделей обслуговування, які не враховують потреб значної частини населення.

Іншим вагомим бар'єром є висока вартість модернізації та переобладнання інфраструктурних об'єктів у відповідності до стандартів універсального дизайну. Умови архітектурної доступності, безпечні маршрути пересування, спеціалізовані засоби навігації, адаптовані транспортні рішення та кваліфікований персонал потребують значних інвестицій, які не всі підприємства спроможні реалізувати без державної підтримки чи фінансових стимулів.

Відсутність цільових програм грантового фінансування або компенсаційних механізмів з боку держави також ускладнює ситуацію, особливо для малого та середнього бізнесу. До цього додається ще один важливий аспект – обмежена кількість наукових і практичних досліджень, спрямованих на розробку ефективних моделей впровадження інклюзивності в умовах українського туристичного середовища. Брак аналітичних даних, порівняльних оглядів та методичних рекомендацій не дозволяє підприємствам ґрунтовно оцінити доцільність та потенціал таких змін, а також вибудувати адаптивну стратегію дій.

У результаті розвиток інклюзивного туризму гальмується як на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і на рівні регіонального або державного планування. Подолання зазначених бар'єрів потребує комплексного підходу – від просвітницької роботи та законодавчих ініціатив до створення сприятливого інвестиційного середовища, міжсекторної взаємодії та активного залучення представників цільових груп до процесів прийняття рішень. (рис. 2).

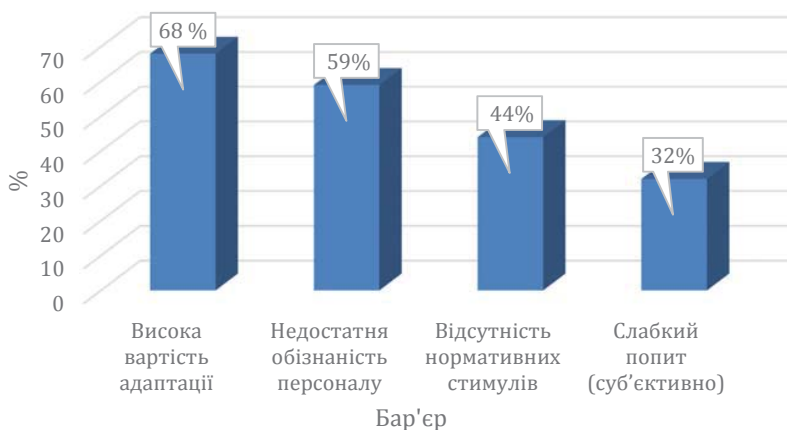

Рис. 2. Основні бар'єри (опитування серед підприємств, % респондентів)

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Розвиток інклюзивного туризму безпосередньо стимулює підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу за кількома напрямками:

– етичний аспект. Туристичний бізнес демонструє свою відкритість та повагу до прав усіх громадян, незалежно від їхніх можливостей.

– економічний аспект. Інклюзивність розширює споживчі ринки та сприяє диверсифікації доходів.

– соціальний аспект. Активне залучення до туристичної діяльності осіб із вразливих груп сприяє соціальній інтеграції та рівності.

– іміджевий аспект. Компанії, що впроваджують інклюзивні практики, підвищують свою репутацію та рівень довіри серед споживачів і партнерів (табл. 1).

Таблиця 1

**Позитивні тенденції
в розвитку інклюзивного туризму (2020–2024 рр.)**

Показник	2020 р.	2022 р.	2024 р.
Готелі з безбар'єрним доступом, %	18	27	36
Кількість спеціалізованих турпрограм в регіонах	12	26	41
Туроператори, що впроваджують інклюзивні тури, %	7	14	23

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Таким чином, інклюзивний туризм є не лише проявом корпоративної етики, а й ефективною бізнес-стратегією у довгостроковій перспективі. Сучасні тенденції демонструють перехід від декларативного підходу до практичної реалізації принципів інклюзивності. Поступове усунення бар'єрів у сфері туризму стає не лише етичним обов'язком, а й економічно вигідним кроком у розвитку конкурентоспроможного, стійкого та соціально відповідального туристичного ринку.

Для ефективного впровадження інклюзивних практик туристичним підприємствам доцільно проводити аудит доступності інфраструктури та послуг, інвестувати у переоснащення об'єктів відповідно до принципів універсального дизайну, навчати персонал роботі з туристами з особливими потребами, створювати інклюзивні інформаційні ресурси (сайти, додатки, друковані матеріали), залучати представників цільових груп до розробки та тестування нових продуктів

та активно комунікувати свою соціальну місію через корпоративні платформи та медіа.

Висновки. Розвиток інклюзивного туризму виступає не лише проявом соціальної відповідальності туристичного бізнесу, але й стратегічним напрямом, що відповідає сучасним глобальним тенденціям сталого розвитку. Інклюзивність сприяє формуванню туристичного середовища, в якому кожна людина, незалежно від фізичних, сенсорних чи когнітивних особливостей, може реалізовувати своє право на подорожі, відпочинок і культурне збагачення. Запровадження принципів універсального дизайну, адаптація послуг та інфраструктури, а також формування інклюзивної корпоративної культури дозволяють підприємствам туризму не лише зміцнювати свій імідж, але й розширювати ринки збуту, залучаючи ширшу цільову аудиторію. Такий підхід відкриває нові можливості для підвищення лояльності клієнтів, формування довіри та підвищення конкурентоспроможності.

В умовах посилення глобального акценту на етичні стандарти підприємництва та соціальну відповідальність, інклюзивні практики перетворюються з факультативних ініціатив на обов'язкову складову стратегічного управління туристичними компаніями. Інклюзивність уже не розглядається як окремий напрям роботи, а інтегрується у всі етапи створення, просування та реалізації туристичних продуктів, відображаючи новий етап еволюції індустрії туризму. Водночас успішне впровадження таких підходів потребує наявності чітких методичних основ, нормативного забезпечення, професійної підготовки персоналу та ефективної міжсекторальної взаємодії.

Подальші наукові дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на поглиблене вивчення механізмів адаптації туристичних підприємств до інклюзивних стандартів, розробку типових моделей інтеграції інклюзивності у різні формати туристичних продуктів (включаючи масовий, екологічний, освітній, культурний та інші види туризму), а також на оцінювання економічної ефективності впроваджених заходів. Особливо актуальним є створення практичних рекомендацій та індикаторів для оцінки рівня інклюзивності підприємства, що дозволить не лише контролювати якість наданих послуг, а й впливати на формування позитивної динаміки в масштабах галузі загалом.

Список використаних джерел:

1. Darcy S., Buhalis D. Accessible tourism: Concepts and issues. Bristol: Channel View Publications, 2011. 368 p.
2. Zajadacz A. Towards sustainable accessible tourism – a conceptual framework. *Current Issues in Tourism*. 2014. Vol. 17(7). p. 623–636. DOI: <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.802764>
3. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). Accessibility and Inclusive Tourism Development. Report, 2023. URL: <https://www.unwto.org/accessibility-and-inclusive-tourism-development> (дата звернення: 26.04.2025).
4. Werneck M. Inclusive Tourism: Social Responsibility in the Travel Industry. *Tourism Review International*. 2019. Vol. 23(2). P. 167–179. DOI: <https://doi.org/10.3727/154427219X15519695865817>
5. Державна служба статистики України. Соціально-економічні показники розвитку туризму в Україні у 2023 році. Київ : Держстат України, 2024. 112 с.
6. Ігнатенко П.І. Інклюзивний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2024. Вип. 3(53). С. 87–92.
7. Канський В. С., Ставська Ю. В., Кізюн А. Г. Дослідження ландшафтів Буго-Дністерського вододілу для розвитку велотуризму Вінниччини. *Ландшафтознавство*. 2024. № 6(2). С. 95–110. DOI: <https://doi.org/10.31652/2786-5665-2024-6-95-110> (дата звернення: 28.04.2025).
8. Савченко Т.В. Соціальна відповідальність туристичного бізнесу як фактор сталого розвитку територій. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2023. № 2. С. 21–29. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.2023.278982>

References:

1. Darcy, S., & Buhalis, D. (2011). *Accessible tourism: Concepts and issues*. Channel View Publications, p. 368.
2. Zajadacz, A. (2014). Towards sustainable accessible tourism – a conceptual framework. *Current Issues in Tourism*, no. 17(7), p. 623–636. DOI: <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.802764>
3. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). *Accessibility and inclusive tourism development*. Available at: <https://www.unwto.org/accessibility-and-inclusive-tourism-development>
4. Werneck M. (2019). Inclusive tourism: Social responsibility in the travel industry. *Tourism Review International*, no. 23 (2), pp. 167–179. DOI: <https://doi.org/10.3727/154427219X15519695865817>.
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Sotsialno-ekonomichni pokaznyky rozvytku turyzmu v Ukraini u 2023 rotsi. [State Statistics Service of Ukraine]. (2024). Kyiv: Derzhstat Ukrainy, 112 s. (in Ukrainian)
6. Ihnatenko, P. I. (2024). Inkliuzyvnyi turyzm v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. [Inclusive tourism in Ukraine: Current state and development prospects]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics*, no. 3(53), pp. 87–92. (in Ukrainian)
7. Kansky, V. S., Stavsky, Y. V., & Kizun, A. H. (2024). Doslidzhennia landshaftiv Buho-Dnisterskoho vododilu dlia rozvytku veloturyzmu Vinnychchyny. [Research of the landscapes of the Bug-Dniester watershed for the development of cycling tourism in Vinnytsia region]. *Landscape Science*, 6(2), 95–110. DOI: <https://doi.org/10.31652/2786-5665-2024-6-95-110> (in Ukrainian)
8. Savchenko, T. V. (2023). Sotsialna vidpovidalnist turystychnoho biznesu yak faktor staloho rozvytku terytorii. [Social responsibility of tourism business as a factor of sustainable development of territories] *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism*, no. 2, pp. 21–29. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.2023.278982> (in Ukrainian)